

ماهی آزاد ایران ادویای خزرا

نگارش: مهندس اسماعیل مددی

مدتهاست که نسل ماهی آزاد دریای خزر با نام علمی *Salmotrutta caspius kessler* که می توان گفت يك نوع فول آلاي بزرگ قهوه‌ای می باشد و به واسطه اینکه در دریا زندگی می کند به ماهی آزاد دریای خزر معروف شده از بین رفته یا بهتر بگوئیم هیچ گزارشی از صید این ماهی اخیراً نرسیده. این ماهی به عقیده برخی از جانورشناسان از خانواده ماهی آزاد اقیانوس اطلس می باشد که نام علمی آن *Salmo salar* می باشد.

این ماهی در سن ۳ تا ۵ سالگی به سن بلوغ می رسد و در طول دوره حیات خود در شرایط ایده آل ۵ تا ۶ بار تخم می ریزد.

این ماهی مهاجر است و برای تخم ریزی از دریا به رودخانه مهاجرت می کند و دوره رشد را در دریا می گذراند. بعضی از رودخانه‌های استان گیلان و مازندران محل مهاجرت این ماهی و تخم ریزی آن می باشد. مهاجرت در دو فصل پائیز و زمستان صورت می گیرد.

متوسط وزن این ماهی ۲ تا ۱۲ کیلوگرم می باشد ولی شواهدی در دست است که ماهی به وزن ۵۱ کیلوگرم هم صید شده است. در سال ۱۳۵۴ ماهی به وزن ۲۶ کیلوگرم در بندر انزلی بوسیله تور صید گردید.

تاریخچه و آمار:

در رابطه با تاریخچه صید ماهی آزاد در دریای خزر سند قابل اعتمادی وجود ندارد. صید ماهی در سواحل شمالی ایران از دوران قبل از طاهریان وجود داشته اما هیچ سند مستند و قابل اعتمادی در دست نیست. اکثراً در رابطه با اجاره دادن صید به بیگانگان میباشد. آمار شیلات در سالهای ۱۳۱۲-۱۳ مقدار ماهی تحویلی به شیلات را منعکس می کند. در سالهای ۱۳۲۶-۲۸ میزان تحویل ماهی آزاد به

آزاد به وزن تقریبی هر کدام ۵ کیلوگرم توسط نگارنده مشاهده گردید که وقتی از فروشنده سؤال شد که از کجا تهیه کرده‌ای پاسخ داد که اگر دریا ماهی داشته باشد تهیه اش توسط کسانی که برای ما می آورند آسان است. ماهیها یکعدد نر و یکعدد ماده بودند که باتوجه به وزن ماهی ها ماهی ماده می توانسته مولد ۵ تا ۲۰ هزار تخم باشد که بطور تقریب اگر ۲۰ درصد هم به لاروی برسند معادل ۱۰۰۰ تا ۴۰۰۰ عدد ماهی آزاد می توانسته تولید شود.

عدم کنترل حتی در عرضه و بازار نیز ماهی فروشان را به عرضه آزاد بدون ترس و بدون اینکه مؤاخذه شوند وامیدارد که صیاد قاچاق را تشویق کند.

ب: آلودگی شیمیایی رودخانه‌ها به سموم نباتی:

آلودگی های شیمیایی و استفاده کشاورزان و باغداران از انواع سموم بخصوص سموم کلره در قدیم باعث آلودگی آبهای جاری گردید. این آلودگی بخصوص در مزارع برنج و باغات صیفی و مرکبات و آلودگی خاکها به انواع سموم قارچ کش و علف کش بیشتر می باشد. در فصول پرباران سموم و خاکها شسته شده و به رودخانه‌ها ریخته می شود.

ماهی آزاد که به آلودگی آب بسیار حساس می باشد رغبت چندانی به ورود به این آبها نشان نمی دهد و به دنبال نقاط دیگر می رود. این کوچ و رویگردانی از محیط‌های طبیعی مهاجرت همیشگی باعث می شود که تولید متوقف گردد.

ج: آلودگی های طبیعی:

در يك دهه گذشته چرای بی رویه و عدم کنترل صحیح در بهره‌برداری از مراتع کوهستانی باعث شده که شیب‌های مشرف به رودخانه‌ها و دریاچه‌ها عاری از پوشش گیاهی شوند.

شخم در جهت شیب باعث می شود که با اولین بارندگی صدها تن خاک مرغوب شسته شده و همراه باران به رودخانه‌ها وارد شود. و درجه گل آلودگی آب را بالا ببرد. این امر حتی در زمستانها هم اتفاق می افتد که معلول دست یازیدن غیرمعتول انسان به طبیعت است.

چرای بی رویه- قطع درختان جنگلی و کوهستانی در شیب‌ها باعث می شود که زمستانها بهمن به دره‌ها سقوط کرده و انسداد مسیر یا گل آلودگی آب را در زمان تخم ریزی ماهی آزاد

شیلات ۳۲۶۹۰ کیلوگرم بوده که نمی توان به آن اعتماد کرد و احتمالاً خیلی بیشتر از این مقدار صید صورت گرفته است.

در سالهای بهره‌برداری ۳۸-۱۳۳۷ این مقدار ۹۶ کیلوگرم و در سالهای ۴۳-۱۳۴۲ به ۲ کیلوگرم کاهش یافته است. (ماهنامه آبیان شماره چهارم اردیبهشت ماه ۴۴).

به هر حال عواملی چند دست به دست هم دادند تا نسل یکی از باارزش ترین و گرانبهاترین ماهیان دریای خزر از بین برود یا درحال از بین رفتن باشد. از مهمترین این عوامل میتوان موارد ذیل را به اختصار نام برد:

- ۱- سودجویی عوامل قاچاق
- ۲- آلودگی شیمیایی رودخانه‌ها به سموم نباتی
- ۳- آلودگی طبیعی (گل آلودگی) بعلت فرسایش شیب‌ها و قطع اشجار
- ۴- تغییر مسیر رودخانه‌ها و تغییر در اکوسیستم بعلت ایجاد ساختمان‌ها
- ۵- عدم توجه مسئولان راهسازی و ساختمانهای راهها و عدم هماهنگی با شیلات
- ۶- صید بی رویه
- ۷- عدم کنترل دقیق و حفاظت در سالهای قبل و بعد از انقلاب

الف: سودجویی عوامل قاچاق:

ماهی آزاد دریای خزر در زمانی که قیمت يك کیلوگرم ماهی سفید در سال ۱۳۴۶ معادل ۱۸۰ ریال بوده این ماهی در بازار هر کیلو تا ۱۰۰۰ ریال بفروش می رسیده.

در سالهای اخیر قیمت يك ماهی ۴-۵ کیلوگرمی آزاد در بازار ماهی فروشان به ۳ تا ۴ هزار تومان بالغ می شده که باتوجه به قیمت گزاف آن قاچاقچیان را به صید و عرضه آن ترغیب می کرده است در فروردین ماه سال ۱۳۶۸ در بازار ماهی فروشان استانبول تهران ۲ عدد ماهی

خشک کن، کوره های ذغال و کارخانه های دیگر به رودخانه ها نیز از علل آلودگی و فرار ماهی از رودخانه ها می باشد. این محدودیت زیستگاه عرصه را برای تولید و تکثیر محدود کرده و باعث شده که نسل ماهی آزاد منقرض شود.

هـ: عدم توجه مسئولان راهسازی و ساختمانهای راهها و عدم هماهنگی با شیلات:

مسئله مهم که در رابطه با مهاجرت ماهیان آزاد از دریا به رودخانه وجود دارد، پل های احداث شده بر روی رودخانه ها می باشد. پل ها

د: تغییر مسیر رودخانه ها و تغییر در اکوسیستم بعث ایجاد ساختمانها:

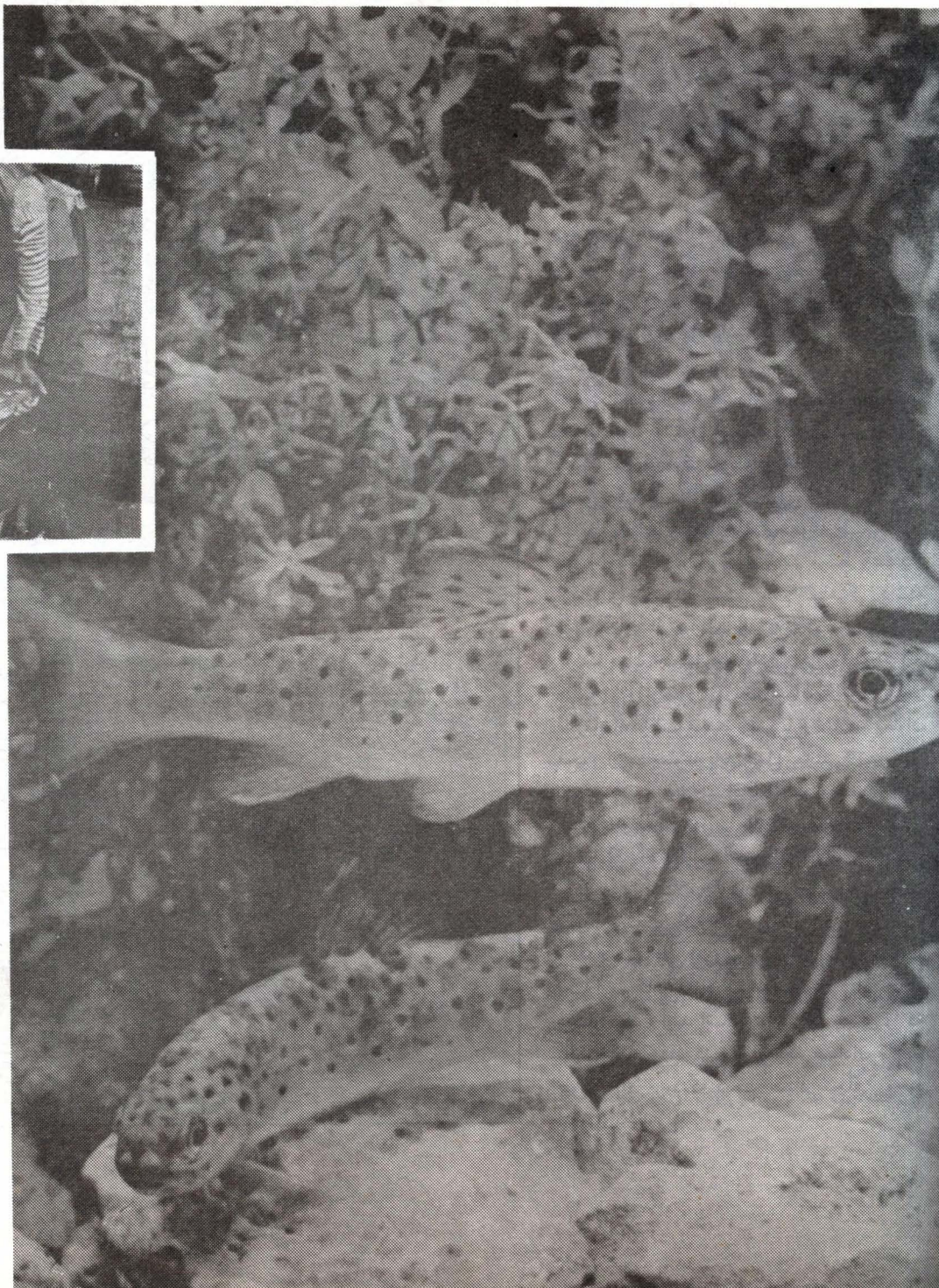
در طی سالیان گذشته با گسترش و افزایش جمعیت نیاز به احداث بنا باعث گشته که بشر به طبیعت تعرض کند. اغلب رودخانه ها بععل مختلف تغییر مسیر داده اند. شن برداری از بستر رودخانه ها، حصارکشی و دیوارکشی و تغییر مسیر بوسیله وسایل سنگین راهسازی و ساختمان سازی باعث گشته که ماهی آزاد از برخی از رودخانه ها رخت بریندد.

ورود فاضلاب منازل و کارخانه های چوب بری، فیبرسازی، شالی کوبی، چای

در برداشته باشد. ماهی آزاد در دو فصل پرباران و برف پائیز و زمستان جهت تخم ریزی به رودخانه مهاجرت می کند، که هجرت پائیزه را ماهیان کوچکتر انجام می دهند و مسافت کمتری از رودخانه را طی می کنند و هجرت زمستانه را ماهیان بزرگتر که بعضاً تا سرچشمه رودخانه هم می روند. پس نتیجه می گیریم که حفظ مراتع و جنگل ها هم بنحوی با حفظ نسل ماهی آزاد در ارتباط است. این سیستم ها زنجیروار به هم مرتبط هستند و گسستن این حلقه ها منجر به جدایی و فراموشی و نابودی حلقه های دیگر خواهد شد.

شکل ۱: ماهی آزاد ۲۶ کیلوگرمی
صید شده در سال ۱۳۵۴

اکثراً نزدیک به دریا هستند. عدم محاسبه اختلاف ارتفاع کفه بتونی پل در کف رودخانه با سطح مشرف به دریا باعث شده که ماهی آزاد نتواند از پل عبور نماید. اختلاف سطح را اگر بصورت سراسره احداث کنند یا حداقل مجرای جهت عبور ماهیها تعبیه کنند ماهی ها خواهند توانست که بدون پرش های بلند و ناامیدانه از مانع عبور کنند.

در زمان احداث پل ها شیلات بایستی این مسئله را با کارشناسان راه و ساختمان در میان می نهاد تا اینچنین ماهیها به مانع برخورد نکنند. چون اغلب پل ها نزدیک دریا هستند و بعضاً همچون پل بر روی رودخانه شیرود تنکابن یا شکستگی بتونی رودخانه چالوس در ابتدای شهر یا پل سفارود و پل های دیگر از این قبیل هستند، این مشکل را می توان با تعبیه کردن صفحات

چوبی یا فلزی عاج دار در جهت شیب بطور ملایم رفع کرد.

همچنین حفاظت رودخانه در فصل تخم ریزی از مسایل مهمی است که بایستی شیلات به آن اهمیت فوق العاده بدهد. شکل ۲ احداث پل بر روی رودخانه ها و ایجاد اختلاف سطح مانع عبور ماهی به قسمت های بالای رودخانه می شود.

و: صید بی رویه

مسئله دیگر صید بی رویه و قاچاق بخصوص در بعد از پیروزی انقلاب می باشد. باتوجه به عدم کنترل صید صیادان فرصت طلب اقدام به صید ماهی آزاد در مصب رودخانه و دریا می کردند و در همان ابتدای راه ماهی بارور را صید کرده و مانع از مهاجرت به رودخانه می شدند.

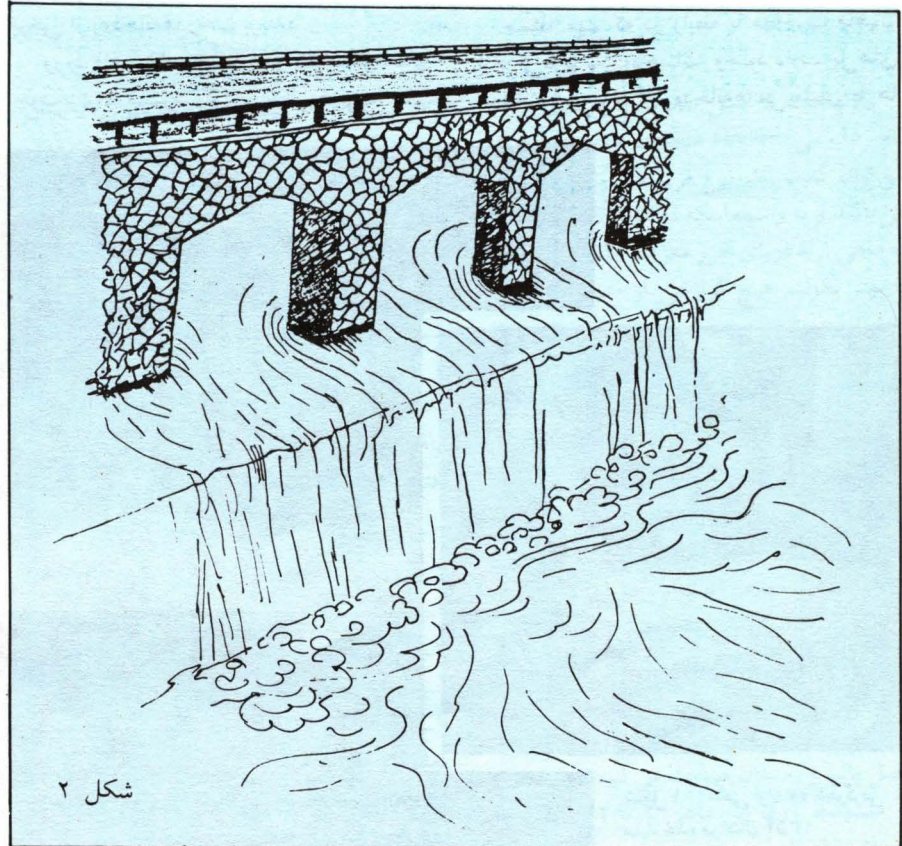
بستن سد و گلهام در رودخانه ها با استفاده از نی و خیزران بصورتی که ماهیان را در این سدها به دام انداخته و آنها را صید می کردند و در بازار به قیمت های گزاف می فروختند. شکل ۳ جمع بندی که از مقوله فوق می توان داشت اینکه اگر ماهی آزاد وجود داشته باشد!! بایستی آن را حفظ کرد.

اگر ماهی آزاد وجود داشته باشد!! بایستی با صیادان آن بسیار قاطع برخورد کرد. جرایم سنگین در نظر گرفته شود و قاطعانه با هر متخلفی برخورد گردد.

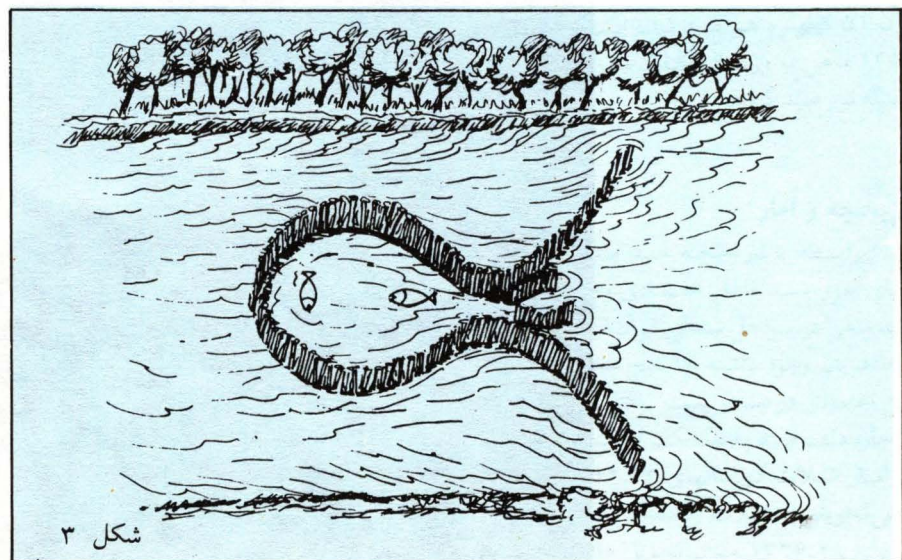
بطور کلی عوامل يك مجموعه طبیعی مثل کوه و جنگل و دریا و هوا به هم مرتبط هستند. ارگانهای مختلف بایستی باهم هماهنگی داشته باشند. احمال هر يك، ضربه به دیگری است.

سازمان جنگل ها و مراتع در احیای مراتع کشور، وزارت راه در ساختمان سازی راهها، سازمان حفاظت محیط زیست و شیلات بعنوان محور این مجموعه باید عمل نمایند.

همچنین باید حمایت قاطع و همه جانبه مسؤولان مملکتی در پی این مجموعه باشد. کماینکه اصل پنجاهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران صراحتاً به حفاظت محیط زیست تکیه دارد. زمانی در ایران شیر وجود داشت ولی امروزه آنرا در کتابها می خوانیم. نگذاریم ماهی آزاد هم به سرنوشتی این چنین دچار شود. امید است بتوانیم آن چیزی را که باقی مانده حفظ کنیم و فرهنگ صیادان ما هم طوری بالا برود که دیگر صیاد متخلفی وجود نداشته باشد. *

شکل ۲

شکل ۳